

สัมปชัญญกถา

พระสถิต

๘ มิถุนายน ๒๕๒๓

สัมปชัญญกถา

พระสถิต

๘ มิถุนายน ๒๕๒๓

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

ห้องสมุดวัดเขาบางทราย

เลขทะเบียน ๐๐๗๐๙

เลขเรียก ๕๔ ล ๑๔๒๓

สัมปชัญญะ ๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส ฯ
จตุตถาริ สัมปชัญญานํตี ฯ

บัดนี้ จะแสดงสัมปชัญญะ ๔ เพื่อเป็น
ประโยชน์แก่พุทธบริษัท ทั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์
ความรู้รอบคอบเรียกว่าสัมปชัญญะ ตามที่
มาเป็นอันมากปรากฏว่าเป็นฝ่ายปัญญา เมื่อความรู้
ชอบเกิดขึ้นก่อนแล้ว ใจก็คิดถูก พูดก็ไม่พลาด
ทำด้วยกายก็ไม่ผิด โทษทุกจริตในกาย วาจา ใจ
ก็ไม่มี เป็นคนดีเรียบร้อย ไม่ทำผู้อื่นให้ได้รับความ
ร้าวร้อน จะเดินยืนนั่งนอนก็อยู่เย็นเป็นสุขทุก
อิริยาบถ ทำประโยชน์ตน แลคนอื่นให้สมบูรณ์
บริบูรณ์ ผลเหล่านี้มีเพิ่มพูนมาจากสัมปชัญญะ
คือความรู้รอบคอบอันเป็นปัญญา กล่าวความตาม

อรรถกถาเป็น ๔ โดยบาลีว่า สาตถกสมุปชฌณั
 ความรู้รอบคอบในสิ่งที่ประโชชน์ ๑ สปุปาย-
 สมุปชฌณั ความรู้รอบคอบในสิ่งที่พอเหมาะแก่
 ตัว ๑ โจรสมุปชฌณั ความรู้รอบคอบในทางที่
 ควรไป ๑ อสมโมหสมุปชฌณั ความรู้รอบคอบ
 ไม่ลุ่มหลง ๑ ฯ

กิจการและสิ่งทั้งปวงในโลก ย่อมปะปน
 ระคนกันอยู่ ที่เป็นประโยชน์เป็นคุณก็มี ที่ไม่
 เป็นประโยชน์เป็นโทษก็มี ที่เป็นกลาง ๆ ไม่เป็น
 ประโยชน์ ไม่เป็นคุณ ไม่เป็นโทษก็มี ความรู้
 ตัวคัดเลือกรู้สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แลสิ่งที่เป็น
 กลาง ๆ ๒ อย่างนั้น ออกไปเสียให้ห่างไกล
 เอาไว้แต่เฉพาะสิ่งที่ประโชชน์ เป็นคุณส่วน
 เดียวเท่านั้น เช่นนี้เป็นการรู้รอบคอบในสิ่งที่ประ
 โยชน์ เรียกว่าสาตถกสัมปชฌณูจะข้อต้น ฯ

ในสิ่งที่ประโชชน์ซึ่งคัดเลือกรู้แล้วเหล่า

นั้น ลางอย่างไม่พอเหมาะแก่ตนก็มี ลางอย่าง
 พอเหมาะแก่ตนก็มี อย่างที่ไม่พอเหมาะแก่ตน
 ขึ้นทำขึ้นบริโภคเข้า ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ กลับ
 เป็นโทษแก่ตัว ให้เกิดทุกข์เดือดร้อนเสียหาย
 ลางที่เป็นทุกข์แทบปางตายบ้าง ลางที่ถึงตายบ้าง
 เช่นการรถไฟหลวงเป็นประโยชน์ดีมาก แต่คน
 เดียวทำไม่ได้ แม้หลายคนรวมกันตั้งขึ้นเป็น
 บริษัทน้อย ๆ ทำ ก็ไม่สำเร็จ เรียกว่าไม่เหมาะ
 แก่ตน ขึ้นทำทุนไม่พอ กำไรไม่มี ต้องวิตก
 วิจารณ์ทุกข์ร้อน นอนไม่หลับกินไม่ได้ ๆ

อนึ่ง อาหารของมนุษย์ ก็เป็นประโยชน์
 ทุกอย่าง สำหรับบำรุงเลี้ยงร่างกายให้บริบูรณ์
 เพิ่มพูนกำลังกายแลกำลังความคิด สืบต่อชีวิต
 ให้ยืนยาวต่อไป แต่ไม่เป็นประโยชน์หมดทุกสิ่ง
 แก่คนกลางคน เพราะธาตุในร่างกายต่าง ๆ กัน
 ลางสิ่งถูกธาตุคนนั้น แต่ไม่ถูกธาตุคนโน้น แม้

คน ๆ เดียวเวลาสบายดี สิ่งใดก็มีคุณค่าเป็น
 ประโยชน์แก่ร่างกาย เวลาไม่สบายสิ่งนั้นกลับ
 กลายเป็นของแสลง ไม่ถูกกับธาตุ ถ้าไม่มีความ
 รู้ตัว กิณของแสลงที่ไม่ถูกกับธาตุ ก็อาจให้เกิด
 ทุกข์แทบปางตายบ้าง ให้เกิดทุกข์ถึงตายบ้าง ถ้า
 ตายเพราะกินเช่นนี้ ก็เสียที่นำเสียตายชีวิต เสีย
 ช้อเสี้ยงไปนานกว่าจะสูญหาย สู้ตายด้วยการทำ
 ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ให้แก่ท่านผู้มีคุณแลเพื่อน
 มนุษย์ไม่ได้ ข้อมให้เกิดความสุขกายสบายจิต
 ทำชีวิตให้มีสาระแก่นสารเป็นอย่างดี มีอุทธารณ์
 ๒ ข้อเป็นตัวอย่าง จำต้องเลือกทางทำแต่กิจ
 การที่พอดีพอเหมาะแก่กำลังของตน จึงจะได้ผล
 เป็นสุขเป็นประโยชน์ แม้วิชาศิลปศาสตร์ก็เช่น
 เดียวกัน ล้วนแต่มีประโยชน์มีคุณค่าทั้งนั้น แต่
 ลางอย่างไม่ถูกกับนิสัยใจคอของตน ขึ้นเล่า
 เรียนไป ก็ไม่แตกฉานชำนาญแคล่วคล่อง

ห้องสมุดวัดเขาบางทราย

เลขทะเบียน ๐๐๑๐๕

เลขเรียก ๕๑ ๓ ๖๕๒๓

๕

ว่องไว ไม่ได้ผลดี ว่างอย่างถูกกับอริยาศัยใจคอ
แลความสามารถของตน การเล่าเรียนนั้นก็ได้
ผลรวดเร็ว รู้ชัดเจนปรุโปร่งทั่วถึง เป็นที่พึง
แก้ตนแลคนอื่นได้ เช่นนี้เป็นความรู้รอบคอบใน
สิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ที่พอเหมาะแก่ตน เรียกว่า
สัปปายสัมปชัญญะข้อที่ ๒ ๆ

ความรู้ตัว คัดเลือกสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
ออกเสีย เหลือไว้แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ แล
รู้รอบคอบเลือกเฟ้นแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์นั้น เอา
แต่สิ่งส่วนที่พอเหมาะพอดีกับหน้าที่ฐานะของตน
ซึ่งควรจะทำได้ ทั้ง ๒ อย่างนี้ก็เป็นความงาม
ความดีพ้นจากความพลาดผิด สำเร็จประโยชน์กิจ
อันสำคัญส่วนหนึ่งแล้ว แต่มนุษย์จะอยู่ประจำ
ในบ้านเรือนที่อยู่ของตน เสมอรำไปไม่ได้ ต้อง
มีกิจธุระไปโน่นมานี่ ด้วยกันทุกคน ท่านจึงสอน
ประชาชน ให้บำเพ็ญโคจรสัมปชัญญะ คือความ

รู้อบคอบในโศจรที่ควรไปข้อที่ ๓ แต่ควรรู้อโศจร
 ที่ไม่ควร...ไปก่อนแล้ว หลบหลีกเลี่ยงเสียไม่ไป
 ทุกข์ภัยอันตรายจะได้ไม่มีมาเบียดเบียนที่ไม่ควร
 ไปนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ความ
 ว่า ที่มีหลักต่อหลุมบ่อ ขวากหนาม สัตว์
 ดุร้าย คนพาล และที่ไม่ควรเดิน ยืน นั่ง นอน
 เป็นต้น เป็นอโศจร ที่ไม่ควรไป ควรหลบหลีกเลี่ยง
 เสียให้ห่างไกล ถ้าขึ้นไป แม้ยังไม่ถึงที่นั้น ก็
 จะให้เกิดความหวุ่นหวาดเสียวสะดุ้งกลัวใจไม่สบาย
 ถ้าไปถึงเข้าจริง อาจมีเหตุการณ์เสียหายเกิด
 ทุกข์กายไม่สบายใจ เกิดเวรภัยพิบัติขึ้นได้ ไม่มี
 ประโยชน์ เมื่อทราบอโศจรที่ไม่ควรไปแล้ว จะ
 ได้หลบหลีกเลี่ยง เลี่ยงไปแต่ในที่ที่เป็นโศจรควร
 ไป เป็นทางราบรื่นไม่มีภัยอันตราย ไม่มีหลัก
 ต่อหลุมบ่อเป็นต้นแล้ว ก็จะเป็นสุขกายสบายใจ
 ตั้งตัวได้เป็นหลักฐานมั่นคง สบายสกุลงค์

ทรัพย์สินสมบัติ ให้เจริญรุ่งเรืองประเทืองสุข ทำนุ
บำรุงบุตรหลานบริวาร ให้สำราญรมเย็น เช่น
เป็นความรุ่มรอบคอบในทีควรไป เรียกว่าโคจร
สัมปชัญญะ ข้อที่ ๓ ๆ

เมื่ออาศัยสัมปชัญญะ ๓ ข้อข้างต้น ทำตนให้
สมบูรณ์ ด้วยลาภยศสรรเสริญสุขทรัพย์สินสมบัติ
พร้อมทั้งบริวาร ฆาตุฆาตภัยเป็นหลักฐาน
ดีเช่นนั้นแล้วไม่ควรลุ่มหลงมัวเมา ในสิ่งเหล่านั้น
แล้วถือตัวดูถูกดูหมิ่นผู้อื่น ยกตนข่มท่าน เป็น
เหตุทำให้คนเกลียดชัง จงเวรอาฆาตพยาบาท
เสียสามัคคีแตกร้างจากมิตรสหาย นำพลร้ายมา
ลงโทษตัวเอง ท่านพึงความข้อ^{สี่}สอนให้มี
อสมิมอหสัมปชัญญะ ความรุ่มรอบคอบไม่ลุ่มหลง
ข้อที่ ๔ คุณ^๖ข้อ^๕เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ในตอนต้น
จะได้ละเลิกความลุ่มหลงมัวเมาเช่นนั้นเสีย ตรวจ
ตราดูถึงต้นเหตุ ที่ให้เกิดลาภยศสรรเสริญสุข

เป็นต้นนั้นว่า คนทำการอย่างใดจึงได้ผลเช่นนั้น
 ไม่ลุ่มหลง ละเลิกการทำงานเสีย อุตสาหะทำดี
 ทำชอบให้มากให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น ผลเช่นนั้นจะได้
 ขยายตัว เจริญรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ แม้ไพศาลมากขึ้น
 อย่าให้เหมือนลงคน มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น
 แล้ว หลงไหลมัวเมาผลนั้นแล้ว ละเลิกต้นเหตุ
 ที่ทำให้เกิดความเจริญนั้นเสีย กลับทรุดโทรม
 เสื่อมทรามลง จนตั้งตัวไม่ได้ฉะนั้น ในตอนกลาง
 เมื่อได้ผลลาภยศ เป็นต้นแล้ว ก็บำรุงตนให้เป็น
 สุข บำรุงบุตรหลานญาติมิตร บริษัทบริวาร
 เพื่อนรื้อหัวบ้าน ให้เป็นสุข ในตอนปลาย ควรทำ
 ประโยชน์ แก่ประชาชนบ้านเมืองประเทศชาติ
 พระศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้ได้รับความ
 เจริญรุ่งเรืองร่มเย็นเป็นสุข ที่เป็นประโยชน์ยืดย
 ยาวนาน หรือช่วงกาลชั่วเวลา จนสุดกำลัง
 สามารถของตน และควรจัดทำหน้าที่ของตนให้

เรียบร้อยเสียก่อนตาย เช่นทำพินัยกรรม เพื่อไม่ให้บุตรหลานแตกร้างสามัคคี พ้องร้องวุ่นวายกันในภายหลัง อย่าให้มีหนี้สินรุงรังไว้ ต้องให้คนอยู่ข้างหลังเดือดร้อน เพราะต้องใช้หนี้สินเขา เมื่อจัดทำไว้เรียบร้อยอย่างนี้ จะได้ปลอดโปร่งใจ ไม่ต้องวิตกห่วงใย หลับตาตายสนิทสงบระงับดี เช่นนี้เป็นความรู้รอบคอบไม่ลุ่มหลง เรียกว่าอัมโมหสัมปชัญญะข้อที่ ๕ ฯ

สัมปชัญญะ ๔ ที่กล่าวมาแล้วนี้ เป็นความรู้รอบคอบในเบื้องต้นส่วนคตโลก เมื่อบำเพ็ญส่วนคตโลกได้ดีเรียบร้อยแล้ว ยังมีกำลังร่างกายชีวิตจิตใจไม่น่าจะหยุดอยู่เพียงเท่านั้น ควรบำเพ็ญส่วนคตธรรมให้ลุ่มลึกขึ้นไปโดยลำดับ เพื่อได้รับประโยชน์ทางคตธรรม จนเต็มความสามารถ นับว่าเป็นคนฉลาด เพราะได้ประโยชน์ ๒ ประการ คือทั้งคตโลกทั้งคตธรรม ทางคต

ธรรมนนั้นก็อาศัยสัมปชัญญะ ๔ นั้นเป็นเครื่องมือ
 คือธรรมทงปวงที่เป็นความคิดเป็นกุศล ล้วนเป็น
 ประโยชน์ทั้งนั้น ย่นลงสั้นก็อยู่ใน ทาน ศีล
 ภาวนา ท่านได้แก่การให้สิ่งของ แก่คนที่ควรให้
 ด้วยใจสงสาร โดยที่เขายากจนขัดสน หรือด้วย
 กิดสนองคุณท่านผู้มีคุณแก่ตน ไม่เป็นคนใจจัด
 คับแคบ มีใจโอบอ้อมอารี ศีลได้แก่เห็นโทษ
 แล้ว ละการเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน ด้วย
 กายวาจาของตน ทำให้กายวาจาบริสุทธิ์ ไม่ให้
 เกิดเวรกรรม ส่วนภาวนาจักกล่าวในข้อที่ ๓
 ที่ ๔ แม้ทานและศีลนั้นก็เป็นประโยชน์ทั้ง ๒ อย่าง
 เป็นทางละความโลภ ความโกรธ ความหลงอย่าง
 หยาบ ซึ่งเป็นต้นเหตุให้ทำบาปกรรมความชั่ว
 ทำตัวให้เกิดทุกข์เดือดร้อน ที่สุดถึงถูกจองจำ
 ทำโทษ เสื่อมเสียประโยชน์ ซ่อเสี้ยววงศ์สกุล
 เป็นต้น ย่นใจความลงคือ ทาน การให้ ศีล

การไม่เบียดเบียน เมื่อไม่เบียดเบียนเขาให้เดือดร้อนด้วย กลับเกื้อกูลอุดหนุนให้สิ่งของเขาด้วย เช่นนี้ไม่มีใครเกลียดชังเป็นข้าศึกศัตรู มีแต่คนเอ็นดูกรุณาเมตตาใคร่ จะอยู่ที่ไหนไปที่ไหนก็อยู่เย็นเป็นสุข ไม่เกิดทุกข์เดือดร้อน ทั้งเดินขยับ นอน ทุกอริยาบถ เป็นประโยชน์เห็นประจักษ์ ความรู้ตระหนักรอบคอบในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เรียกว่าสาดกสัมปชัญญะข้อต้น ๆ

ครั้นทราบชัดว่า ท่าน ศील เป็นประโยชน์ดังกล่าวแล้ว เมื่อเวลาจะบำเพ็ญ ควรพิจารณารู้ตัวให้พอเหมาะพอดี แก่หน้าที่ของตน เช่นท่านเมื่อสิ่งของ ๆ ตัวไม่มี ไปกู้ยืมเงินของเขามาเป็นทุนทำ เช่นนี้เกินพอเหมาะพอดีไป จะได้รับความทุกข์เดือดร้อน ทำบุญเป็นเหตุให้ได้รับความสุขร่วมเย็น จะกลับเป็นได้รับความทุกข์เร่าร้อน ไม่สมควร จึงต้องมีความรู้รอบคอบ ในสิ่งที่

สัปปายะ คือพอเหมาะแก่ตัว ส่วนศีลก็รักษาให้
 พอเหมาะแก่หน้าที่ของตัว ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ก็
 ปฏิบัติศีล ๕ ศีล ๘ อุโบสถ หรือศีล ๘ อริยมรรค
 พอเหมาะพอดีแก่ตัว ที่มีกำลังสามารถ ถ้าไม่
 สบายมากหรือแก่เฒ่ากำลังน้อย กินไม่ได้นอนไม่
 หลับ เป็นลมบ่อย ๆ จะรักษาศีล ๘ อุโบสถ ก็
 ไม่เหมาะควรรักษาศีล ๕ ศีล ๘ อริยมรรค พอ
 เหมาะพอดี ภิกษุก็รักษาศีลปาฏิโมกข์ สามเณร
 ๘๖ กษัตริย์ ๑๐ พอดกับหน้าที่ แต่เป็นพระรักษาศีล
 ได้ทั้ง ๔ อย่าง เพราะศีล ๕ แลศีล ๘ สอง
 อย่างนั้น ก็มีรวมอยู่ในศีลปาฏิโมกข์ทั้งนั้น ถ้า
 ไม่ตรงกับหน้าที่ แม้ศีลเป็นประโยชน์ ก็จะกลับ
 ให้เกิดโทษบางอย่าง หาสำเร็จประโยชน์ทั่วถึงไม่
 เพราะเหตุนี้ ความรู้รอบคอบในสิ่งที่เป็นประโยชน์
 นั้น เลือกพ้นเอาแต่สิ่งที่พอเหมาะแก่ตัว จึงเรียก
 ว่าสัปปายสัมปชัญญะ ข้อที่ ๒ ๆ

เมื่อบำเพ็ญทาน ศีล อันเป็นเบื้องต้น กำจัด
 โทษ คือโลภโกรธหลงอย่างหยาบ ด้วยสัพปาเย-
 สัมปรัญญะข้อที่ ๒ แล้ว จะได้กำจัดโทษคือรัก
 โกรธ หลง อย่างกลาง ด้วยโคจรสัมปรัญญะ
 ข้อที่ ๓ คือความรู้รอบคอบในที่ควรไป ที่ควรไป
 ในข้อนี้แบ่งเป็น ๒ คือ ที่ควรไปทางกาย ๑ ที่ควร
 ไปทางใจ ๑ ทางกายกล่าวไว้แล้ว ในคดีโลก
 ผู้บำเพ็ญทางศีลธรรม ก็ไม่ควรจะขึ้นไป ต้อง
 หลบหลีกที่หลุมบ่อขวากหนามเป็นต้นเหมือนกัน
 พระองค์ไม่ได้สอน ให้อวดดีแล้วขึ้นไป ในที่
 เช่นนั้น ในคดีธรรมทางใจเป็นสำคัญ เพราะกิเลส
 เกิดที่ใจแล้ว จึงใช้ให้ทำทางกายทางวาจา เพราะ
 เหตุนี้จึงต้องเลือกทางดี ให้ใจเดินใจคิด ทางที่
 ไม่ดี โดยย่อก็มี ๓ ทางเท่านั้น คือเรื่องรักโกรธ
 หลง ถ้าปล่อยให้ออกไปใจคิดไปใน ๓ ทางนี้แล้ว ใจ
 ก็เกิดรักโกรธหลงขึ้น ขุนมัวเศร้าหมองเร่าร้อน

เดินขึ้นนั่งนอน ก็ไม่เป็นสุข ขวนให้ทำความชั่ว
 เสียหาย ทางกายวาจา พาเอาทุกข์ภัยอันตราย
 มาลงโทษตัวเอง เช่นความโกรธที่เกิดขึ้น ก็
 เพราะใจไปนึกถึงเรื่องโกรธ นึกถึงคนที่โกรธ
 กันว่า เขาทำหน้าตาอย่างนั้น กิริยาท่าทางอย่างนั้น
 พุดจาว่าว่าหยาบคายร้ายแรงอย่างนั้น เป็นต้น ใจจึง
 โกรธขึ้นแล้ว คุณแค่นั้นแอดใจเดือดร้อน นอน
 ไม่หลับกินไม่ได้ ไม่เป็นสุข ถ้าไม่นึกถึงเรื่อง
 โกรธ ใจก็ไม่โกรธ ก็เรื่องที่ไม่โกรธมีมากมาย
 ทำไม่มาให้ใจนึก นอกจากตัวเรา ก็มีไม่ใช่น้อย
 เช่นความดีของคนดี เป็นต้น ในตัวเราก็มัก
 เป็นสมบัติที่มีอยู่แล้วพร้อมมูล ฉะนั้นเมื่อไรก็ได้
 ถ้าจะไม่ให้โกรธ ก็อย่านึกถึงเรื่องโกรธ เอาใจ
 มานึกถึงลมหายใจของตัว มีสติอยู่ที่ตรงหน้า
 หรือเอาสติกำหนดไว้ที่ช่องจมูก เหมือนแขกยาม
 เฝ้าประตู หายใจออกก็รู้ หายใจเข้าก็รู้ ถ้า

ยังไม่หายโกรธ ก็เพิ่มสติเข้าอีก คือหายใจออก
 ยาวหรือสั้นกว่า หายใจเข้ายาวหรือสั้นกว่า แทน
 ก็หายโกรธ แม้ความรักความหลงก็เหมือนกัน
 ผลอย่างน้อย ก็นอนหลับง่ายสบาย ไม่ต้อง
 เสียเงินค่ายานอนหลับ และนอนไม่หลับเพราะ
 คิดสมบัติบ้าก็ไม่มี เมื่อมีสติกำหนดลมหายใจ
 หายรักโกรธหลง ในขณะใด ขณะนั้นแลเป็น
 ภาวนา ภาวนา แปลว่าทำใจสงบและทำปัญญาให้
 มีขึ้น แบ่งเป็น ๒ คือ สมถภาวนา แปลว่าทำ
 สงบให้มีขึ้น ๑. วิปัสสนาภาวนา แปลว่าทำ
 ปัญญาเห็นชัดให้มีขึ้น ๑ บทหลังนี้จะกล่าวใน
 สัมปชัญญะข้อที่ ๔ ทำใจสงบได้เท่านั้นก็เป็นสุข
 ใจมาก ใจไม่สงบ เพราะนึกคิดออกไปข้างนอก
 ถึงคนนั้นสิ่งโน้น ส่วนใจสงบกลับมานึกคิดข้าง
 ในสุขใจสำคัญยิ่งกว่าสุขกาย ความรู้รอบคอบ
 คือรู้จักทางที่ใจไม่ควรนึกคิด แล้วหลับใจเสีย

ไม่นึกคิด เห็นขว้งใจมาให้นึกคิด แต่ในทางที่
ใจควรนึกคิด ดังกล่าวแล้ว เป็นความรู้รอบคอบ
ในทางที่ควรเดิน เรียกว่าโคจรสัมปชัญญะข้อ
ที่ ๓ ๆ

เมื่อใจสงบจากโทษอย่างกลางที่เกิดในใจ คือ
ความรัก โกรธ หลง เป็นใจสะอาดผ่องใส เป็น
สุขสบาย หายกวดแก่งว้างเหี่ยวไป ในเรื่อง
ต่าง ๆ เป็นใจสงบดีแล้ว พิจารณาตามความ
จริง ก็จะเห็นได้ชัดเจน ถูกตรงกับความจริง
เหมือนคนกำลังวังอยู่ แต่เห็นอะไรไม่ชัดเจน
ต่อหยุดขุ่นหรือนั่งดู จึงเห็นชัดตรงกับความจริง
ขณะนั้น ควรบำเพ็ญอสมโมหสัมปชัญญะ ความ
รู้รอบคอบไม่ลุ่มหลงข้อที่ ๔ คุณข้อนี้ ได้แก่การทำ
ปัญญาความรู้ชัดเห็นจริงให้มากขึ้น เรียกว่า วิปัสสนา
ภาวนา คือพิจารณาว่า สิ่งใดเกิดขึ้น สิ่งนั้นต้อง
ดับ เช่นคนเกิดมาแล้ว ที่สุดก็ดับ ก็ต้องตาย
สุขเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ทุกข์เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

แม่ลากเส้อมลาก ยศเส้อมยศ นินทาสรรเสริญ
 เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปทั้งนั้น ลางอย่างที่เหลืออยู่
 บ้าง ก็เส้อมสั้นร่อยหรอไป ในที่สุดก็ดับหมด
 ลอนก็ดับไปข้างหลัง ตั้งแต่เกิดมาแล้วจนวานนี้
 เคยได้รับสุขเท่าไร ได้รับทุกข์เท่าไร จนนับไม่
 ถ้วน ล้วนดับไปหมดแล้วทั้งนั้น ส่วนที่ล่วงไป
 แล้ว เป็นพยานให้เห็นส่วนปัจจุบันบัดนี้ ซึ่งกำลัง
 เส้อมสั้นแปรผันอยู่ เมื่ออดีตและปัจจุบันเป็น
 พยานชัดเช่นนั้น อนาคตจักมาข้างหน้า ก็จักเส้อม
 สั้นแปรผัน เหมือนกันอย่างนี้ เมื่อเห็นชัด
 เช่นนี้ ก็จะหายความลุ่มหลงมัวเมายึดมั่นใน
 เรื่องเหล่านั้น หายทุกข์เดือดร้อน เดินยืนนั่งนอน
 ก็เป็นสุขทุกอริยาบถ ทำความกำหนดพิจารณา
 ู้เห็นชัดอย่างนี้ ให้มีขึ้นในใจ เรียกว่าวิปัสสนา
 ภาวนา เป็นปัญญาท่ามกลาง เมื่อมีกำลังต่อไป
 จะได้เจริญปัญญาเบองปลายยิ่งขึ้นไป อย่างนี้

เป็นความรู้รอบคอบไม่ลุ่มหลง เรียกว่า อสัมโมห-
สัมปชัญญะข้อที่ ๕ ฯ

สัมปชัญญะ ๔ ประการ คือ สาคฤกสมุขมฺภณฺญิ
ความรู้รอบคอบในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ๑ สปปาย-
สมุขมฺภณฺญิ ความรู้รอบคอบ ในสิ่งที่พอเหมาะแก่
ตัว ๑ โจรสมุขมฺภณฺญิ ความรู้รอบคอบ ในทาง
ที่ควรไป ๑ อสมฺโมหสมุขมฺภณฺญิ ความรู้รอบคอบ
ไม่ลุ่มหลง ๑ มีคุณประโยชน์ ทั้งคฤโลกทั้งคฤ
ธรรม ดังพรรณนามา สาธุชนควรอบรมให้มั่งน
ในตน จะได้พ้นจากทุกข์เดื่อตรอน เดินย่นน่ง
นอนรมเย็นเป็นสุขทุกทีพาราตรี โดยนัยดังวิสาข-
นามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ในที่สุดนี้ ขออวยพรให้ประชาชนชาวสยาม
ทุกภูมิภาคจงเจริญสิริสวัสดิพัฒนามงคลชนมสุขทุก
ประการ เกษมสำราญรมเย็นทุกคืนวัน จงสามัคคี
กลมเกลียวกันราบคาบสงบสุข ทุกทีพาราตรี
เทอญ ฯ

พิมพ์ที่ บริษัท ประชาชน จำกัด (แผนกการพิมพ์)
๓๕ ซอยพิพัฒน์ ถนนสีลม กรุงเทพฯ โทร. ๒๓๔-๒๐๖๒
นายนิรันดร์ เทกระกุล   ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๓
